

приймаються віруючими на підставі колективної мудрості історичної і сучасної спільноти віри.

Під **“раціональною вірою”** рабини розуміють переконаність єврея в існуванні Бога, у творінні (природі), у Торі (у соціально-моральних приписах), промислі (історії), тощо. Ці переконання мають ґрунтуватися на конкретних раціональних аргументах. “Доведення”, що використовуються для підтримки раціональної переконаності, змінюються з часом. Вони різні не лише для іудаїзму, а й для інших світоглядних систем: ісламського каламу, неоарістотеліанства, неоплатонізму, кантіанства і навіть для сучасних форм раціоналізму. Проте зберігається основний тип віри, вкорінений у систематичному зусиллі розуму.

Розвиток іудейської містичної традиції надав нового відтінку значенню єврейського слова **емуна**. Коли євреї почали розмірковувати про походження їх знань, перед ними постало питання й про джерело їх почуттів. У результаті був сформульований широкий спектр духовного досвіду: від глибокого особистісного відчуття Бога як Отця й Друга до сприйняття Божества як абсолютного Ніщо або зовсім Іншого. Єврейський релігійний досвід розвинувся від містичної анігіляції до пасивності периферійної свідомості. У цьому аспекті передання **емуна** стала означати віру у Бога, що пізнається особистим досвідом.

Термін єврейської термінології віри **біттахон** разом із спільнокореновими словами означає **довіра**. Найближчою аналогією останньому виступає довіра між людьми, яка повільно виникає і формується через спілкування, випробування, оцінку, взаємну вірність, тощо. Така довіра є процесом, що розвивається. Відповідно до нього проводяться аналогії з відносинами між Богом та особою: людина відчуває, потім діє, отримує відповідь, оцінює, висловлює відданість, а потім починає новий, більш утаємничений, цикл. Все це відбувається з мінімальним використанням інтелектуальних, містичних або історичних категорій. У цьому типі віри “вірити” стало означати “бути вірним”, покладатися на Бога, довіряти йому, зберігати йому вірність так само, як Він зберігає вірність людям.

У іудейській традиції термін **“богослов’я”** відноситься до двох процесів: по-перше, до формулювання і пояснення образів віри й релігійного життя, а по-друге, - до спроби поєднати концепції віри у раціонально несуперечливу систему. Богослов’я є дією другого рівня у житті іудеїв. Виступаючи раціональною систематизацією ідей, воно не відноситься до вище перерахованих типів віри.

Таким чином, дослідження різних форм віри, що з’явилися і функціонують лише на основі Біблії, дає підстави стверджувати про невизначеність категоріального апарату при формулюванні назви навчального курсу “Етика віри”. Наголосимо й на тому, що вбачається некоректним позбавляти особу свободи вибору, нав’язуючи їй лише одне, християнське бачення релігійної моралі. Виховання особистості у громадянському суспільстві передбачає володіння інформацією про різні етичні доктрини. Наслідком цього може стати свідомий вибір однієї або кількох етичних систем, в межах яких відбуватиметься становлення ідентичності індивіда. Відповідно до заданої проблематики конференції “Релігійний компонент в світській освіті і вихованні” вважаємо доречним запропонувати у середній школі таку назву факультативного курсу: “Етика релігій світу”. На нашу думку, у наведеному формулюванні навчальний предмет найкращим чином забезпечить задекларовану позицію держави на побудову демократичного суспільства і відокремлення релігії (Церкви) від держави, а школи – від Церкви.

Ятищук А., Ятищук О.

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Майбутнє будь-якого суспільства, його моральний клімат визначається тим, що відбувається в душах підростаючого покоління. Найбільш відповідальна місія за формування духовно розвинутої особистості, а відтак і рівня духовності суспільства загалом, покладено на освіту як суспільну галузь. Головне завдання сучасної школи - формування нової людини біосоціодуховного рівня, яка б жила і діяла у згоді з універсальними законами Космосу. Саме для цього і потрібно зробити освіту такою, щоби пріоритетне місце у ній належало питанню формуванню і розвитку духовного ідеалу. Це питання завжди перебувало на вістрі часу і йому надавалося й надається значна увага. Існує багато поглядів на шляхи і методи реалізації цього завдання. Так, І.Д. Бех пропонує особистісно-орієнтовану гуманістичну освіту, яка ґрунтується на самоцінності особистості, її духовності і суверенності. Він підкреслює, що розвиток гуманної, вільної та відповідальної людини безпосередньо пов’язаний зі системою її духовних цінностей. Духовність при цьому

протистоїть утилітарно-прагматичним цінностям і передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі, зосередженість на моральній культурі людства [Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1991.- №1. – С.23].

У чому ж полягає зміст духовного виховання?

У всі часи й у всіх народів вважалося, що зміст морально-духовного виховання знайшов своє втілення в духовно-релігійних вченнях. Всі релігії ґрунтуються на одних і тих же духовних істинах, проголошують один незмінний моральний закон і показують приклад шляхетного морального життя. Шляхи в них різні, але мета одна: допомогти людині через очищення і самовдосконалення досягнути вершин духовності й прийти до Бога.

Видатний український педагог Г.Ващенко писав: "Все виховання української молоді мусить бути проникнуте християнським духом"[Ващенко Г. Що дало християнство людству? // Українська мова і література в школі. – 2001. - №1. – С. 72].

Підвищення уваги людей до релігійної культури в наш час, становлення нормальних цивілізованих відносин між державою і церквою, справжня реалізація свободи совісті, коли людина може сміливо висловлювати свої симпатії тим чи іншим ідеалам, свої переконання - позитивні риси нашого суспільства, його моралі.

Мабуть тому однією з характерних ознак становлення України як незалежної цивілізованої європейської держави, яка мала свого часу гідні для наслідування зразки, є повернення до релігійного виховання. Воно є складовою невід'ємною частиною цілісної системи освіти, частиною національного виховання у навчальних закладах. Введення до навчальних планів шкіл курсів "Етика", "Основи християнської етики", інших подібних дисциплін, стало подією як для учнів і їх батьків, так і вчителів. Дана ситуація викликала неоднозначне ставлення громадськості до цього. Одні категорично висловлюються проти будь-якого вивчення релігії у школі та релігійного виховання, тому що це, на їх думку, буде суперечити такому завданню школи, як формування наукового світогляду. Вони відстоюють думку про те, що всі необхідні знання про релігію учні отримуватимуть із курсів історії, літератури, природознавства та ін. Другі, підтримуючи думку про запровадження вивчення релігії як окремого предмета, вмотивовують свою позицію іншими чинниками. По-перше, процес створення національних шкіл, на їх думку, потребує конфесійного підходу до викладання релігії у них. По-друге, викладання релігієзнавства у школах, на думку переважної більшості людей, повинно носити виключно об'єктивний характер. Лише науковий підхід до

викладання релігієзнавства, об'єктивний аналіз сутності релігії сприятиме розкриттю багатства релігійно-культурних традицій народів, формуванню поваги молоді до загальнонародських духовних цінностей, зміцненню взаємопорозумінню та дружбі народів.

Прихильники протестантизму відстоюють точку зору, що тільки в дорослому віці людина здатна сприйняти свідомо те чи інше віровчення. Тому навчати релігії у середніх загальноосвітніх навчальних закладах недоцільно. Краще це робити у недільних релігійних школах, які створюються при громадах віруючих. Це відповідатиме вимогам Закону України „Про свободу совісті та релігійних організацій” [Історія релігії. Збірник документів і матеріалів. – Тернопіль, 2003. – С. 506].

Полярність думок щодо вивчення релігієзнавства в загальноосвітній школі зумовлено багатьма причинами. Це і залишки атеїстичного виховання радянських часів, і поглиблення соціально-економічної кризи нашого часу, і гіркота усвідомлення глибокого розриву між проголошеними ідеями й реальною практикою, і зубожіння народу. Всі ці негативні явища нашого суспільства релігія сама по собі усунути не може, а тому мало людей покладає на неї надії. Не потрібно забувати і те, що за світоглядною орієнтацією населення України дуже строкате, що зумовлює плюралізм у поглядах.

Виникає і ще одне питання: в якій формі релігієзнавство повинне викладатися у загальноосвітній школі? Зрозуміло, що воно не може зводитися лише до вивчення будь-якого окремого віровчення або історії церков і релігійних організацій України.

Важливо звернути увагу і на політичний аспект вивчення релігії, а саме на небезпеку порушення принципу свободи совісті в умовах поліконфесійного характеру релігійного середовища України. Адже, згідно із ухвалою Парламентської Асамблеї Ради Європи та Закону України „Про свободу совісті та релігійної організації”, забороняється нав'язувати релігійне виховання дітям, несумісне з поглядами і переконаннями їх батьків. Тим більше, що освіта в Україні, відповідно до діючого законодавства, має світський характер.

Сьогодні потрібно точно визначити місце релігії в системі освіти. Це завдання має стати предметом спеціальних досліджень. Водночас у житті наявні очевидні можливості для значного розширення контактів церкви з освітніми установами. Ще з 1992 року у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях було введено експериментальний, а згодом як обов'язковий навчальний предмет „Християнську етику”, який за своїм змістом і спрямуванням не є власне теологічним, а покликаний формувати в учнів загальнонародські моральні

цінності. Теми курсу дають знання з історії християнства, культури, етики і мистецтва, мови, природознавства і географії, народознавства, українознавства, довкілля. Заняття з християнської етики сприяють розвиткові у дітей мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, інтересу до знань, естетичних смаків, творчих здібностей, виробленню правильних уявлень про світ, взаємозв'язок у Всесвіті, значення людини і її призначення у цьому світі, формуванню у дітей високих духовних якостей, морального здоров'я. Адже майбутнє будь-якого суспільства залежить від того, наскільки здорова у моральному відношенні його молодь.

Завдання початкової школи – не лише дати певну суму знань з основних навчальних предметів, а й виховувати у дітей моральні якості. Досвід минулих десятиліть показує, що всі наші засоби, методи і форми роботи не дали бажаних результатів щодо виховання в учнів високих моральних якостей. Яка ж причина? А причина в тому, що на нашу думку, не було головного у вихованні дітей – виховання за Біблією.

У зв'язку з реформуванням освіти, тобто з переходом з 2001 року на 12-ти річне навчання, до школи прийшли діти шестирічного віку. Відповідно до цього виникла потреба укладання програми з християнської етики для дітей цієї вікової категорії з врахуванням їх фізіологічних та психологічних особливостей. В основу програми покладено ідею пізнання величі світу, пізнання самих себе і пізнання Бога-Творця.

Метою та завданням цієї програми є:

- допомогти дитині пізнавати світ і себе, усвідомлювати своє завдання та покликання у світі, що її оточує;
- формувати особу школяра на основі християнських моральних цінностей: доброти, любові, милосердя, взаємоповаги та пошани у родині, поваги до вчителів та однолітків;
- навчити школярів через створіння пізнавати велич творця;
- виховувати школярів у дусі національної християнської традиції та культури.

Програма носить екуменічний характер і адаптована до багатоконфесійного класу.

1. Дивосвіт навколо нас: жива та нежива природа (трава, квіти, дерева, звірі, птахи, ріки, гори тощо); Бог – Творець світу.

2. Хто ти? Знайомство: хто - я? хто - ти? Винятковість і неповторність людини.

3. Я хочу багато знати: джерела знань про світ та людину; Біблія – джерело знань про Бога.

4. Турбота Творця про нас: вияв нашої вдячності за ці турботи.

5. Праця в нашому житті: життя неможливе без праці.

6. Будова людського тіла – чудовий задум Творця: зір і слух – надзвичайні дари у пізнанні світу; смак та нюх допомагають мені пізнавати багатогранність і красу світу; руки і ноги допомагають мені пізнати світ.

7. Пізнання світу розумом і серцем: все живе потребує моєї любові.

8. Важливість спілкування: дар мови в моєму житті як найбільший Божий дар.

9. Мої друзі: взаємоповага та пошана між людьми.

10. Мої вчителі: батьки – перші вчителі; перша вчителька в школі; Ісус Христос – Учитель.

11. Доброта та милосердя у світі: світ потребує мого милосердя та доброти.

12. Бог опікується світом та мною: зміни в природі – турбота Творця про світ та про мене; Ангел Хоронитель.

13. Радість Різдва: Євангеліє про Христове Різдво (Лк.2: 1-20) ; звичаї українського народу у приготуванні та святкуванні Христового Різдва.

14. Моя родина: роль родини в моєму житті; я в родині.

15. Батьки – найрідніші люди для мене: потреба батьківського піклування; Бог як добрий Батько (Отче наш... Мт. 6:9).

16. Моє ім'я: важливість імені, святість імені; ім'я Боже святе (Нехай святиться ім'я твоє... Мт. 6:9)

17. Я поважаю та шаную моїх батьків: воля батьків в моєму житті; воля Божа в житті людини (Нехай буде воля твоя... Мт. 6:10)

18. Необхідність поживи для мене: важливість хліба в житті людини; хліб – Божий дар.

19. Моє завдання у світі: моя поведінка (вдома, в школі, серед друзів...); я і довкілля.

20. Золоті слова: ввічливість – гарна риса людини.

21. Прощати образи – добра звичка: вміння прощати (Прости нам довги наші, як і ми прощаємо... Мт. 6:13).

22. Зло, спокуса: існування зла у світі (Не введи нас у спокусу... Мт. 6:13).

23. Я – слухняна дитина: бажати всім добра; бути слухняним – бути добрим.

24. Перемога добра над злом: Воскресіння Христове.

25. Відлуння Великодня: краса та багатство великодних звичаїв у моєму краю.

26. Розкажу про мою маму: кожна дитина готує розповідь про свою маму...

27. Потреба відпочинку: важливість сну в житті дитини; активний відпочинок; розуміння відпочинку на основі біблійної розповіді про створення світу.

28. Підсумковий урок: все це – дари Божі.

Автором однієї з програм курсу „Християнська етика” для дітей молодшого шкільного віку є методист Катехетично-Педагогічного Інституту Українського Католицького Університету, вчитель християнської етики школи-ліцею „Оріяна” Галина Добош.

Пропонований зміст курсу може змінюватися вчителем залежно від умов і особливостей роботи з певним контингентом учнів. На заняттях з християнської етики використовуються ті ж методи і форми роботи, що й на заняттях з читання, природознавства, народознавства, але враховуємо контингент учнів класу, вимоги батьків і пам'ятаємо, що тут не має бути нічого нав'язливого, примусового. Працювати потрібно за принципом добровільності.

Діти мають поповнювати свої знання з курсу з бажанням, задоволенням і цікавістю. Якщо цього немає, то вчителю потрібно раніше готувати дітей до введення цього курсу за допомогою бесід, екскурсій, зустрічей зі священниками, пасторами, благодійниками, людьми, яким глибока віра в Бога допомогла стати на правильний шлях.

Щодо побудови занять, то варто виділити основні етапи роботи:

1. Вхідження в тему (5-10 хв). 2. Розповідь учителя, читання окремих творів, віршів з використанням навчальних посібників (10-12 хв). 3. Обговорення і закріплення (5-10 хв). 4. Робота в класі (5-10 хв). 5. Додаткові завдання (2-3 хв.). 6. Підсумок заняття (1-2 хв). На кожному занятті бажано виділяти провідний християнський принцип, корисність для суспільства.

Добре, якщо вчителі використовуватимуть у своїй роботі нагороди для учнів, „Звернення до батьків”, стенд для запису цікавих ідей, музику. Нехай ця програма буде „моральним кодексом” для учнів у сучасному світі.

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ У СВІТСЬКІЙ ШКОЛІ

Духовно-моральна криза в суспільстві, ознакою якої є втрата чітких уявлень про добро і зло, коли ідеалом людини стає „успішна у житті людина” і байдуже яким чином вона стала успішною, коли попираються моральні закони і людське життя нічого не варте, потребує термінового повернення до духовних джерел. Як один із засобів духовного виховання підлітків, у загальноосвітній школі №26 м. Одеси було впроваджено факультатив з християнської етики.

Мета зазначеного курсу: повернення до традиційних духовних цінностей християнства, як основи відродження справжнього духовного та морального виховання, яке визначається: довірливим ставленням дитини до Бога і Його заповідей; здатністю лишатися сумлінним у швидкозмінному навколишньому світі; моральному ставленні до оточуючих людей і світу взагалі.

Завданнями цього курсу є: формування характеру учнів, на принципах християнської моралі; збагачення досвіду чинити морально у будь-якій ситуації, готовність робити добро і чинити опір злу; виховання людини, яка б прагнула до самовдосконалення та уподібнення до Образу Божого; виховання відповідальності в учнів, які б знали, що за всі добрі та погані вчинки вони будуть нести відповідь перед Богом, людьми і державою; формування розуміння того, що кожна людина є унікальне і неповторне Творіння Боже, до якого слід ставитися з повагою і любов'ю; виховання милосердного ставлення до знедолених і готовності надати допомогу будь-якій людській особі.

При визначенні змісту курсу ми виходили з переконання, що моральне вчення Святого Письма містить в собі найвищі духовно-моральні цінності, перевірені в науково-педагогічній практиці минулого (П.Песталоцці, Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, М.І Павлов, В.В. Зеньківській, Г.Г. Ващенко, С.Ф. Русова та інші), які відповідають духовним потребам виховання сучасної людини. Запропонований курс не мав за мету релігійне виховання, що належить винятково родині та недільній школі, а лише духовно- моральну просвіту, пропозицію обрати для керування у житті саме моральні цінності християнства.

Безпосередньо робота була організована наступним чином. Ми ознайомили адміністрацію і педагогічний колектив із метою, завданнями і змістом факультативу. Були представлені тематичні плани, методики з